

6. Слободинська Т. С. До інтерпретації окремих термінів комплексної теорії моделей спілкування / Т. С. Слободинська // Лінгвістика. Збірник наукових праць. – № 3 (30). – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 51 – 61.
7. Слободинська Т. С. Чотирирівнева модель поняття «повний зміст висловлення» / Т. С. Слободинська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / [гол. ред. Н. Л. Іваницька] . – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. – Вип.19. – С. 33 – 40.
8. Шенк Р., Бирнбаум Л., Мей Дж. К интеграции семантики и прагматики / Р. Шенк, Л. Бирнбаум, Дж. Мей // Новое в зарубежной лингвистике. Компьютерная лингвистика. – М. : Прогресс, 1989. – Вып. XXIV. – С. 32-47.
9. Якобсон Р. В поисках сущности языка / Р. Якобсон // Семиотика. – М. : Радуга, 1985. – С. 102-117.

Tamara Slobodynska

COMMUNICATIVE ACTION AS A FORM OF IMPLEMENTATION OF A PROGRAM OF COGNITIVE

In the article the process of understanding communicative action presents a cognitive program implementation, structurally isomorphic meaning of communicative action. Cognitive author presents the program as iyerarhizovanu system.

Key words: communication theory, cognitive component, cognitive program, speech communication, ilokutsiya.

Тамара Слободинская

КОММУНИКАТИВНОЕ ДЕЙСТВИЕ КАК ФОРМА РЕАЛИЗАЦИИ КОГНИТИВНОЙ ПРОГРАММЫ

В статье процесс понимания коммуникативного действия рассматривается как реализация некоторой когнитивной программы, структурно изоморфной смыслу коммуникативного действия. Когнитивную программу автор подает как иерархическую систему.

Ключевые слова: теория коммуникации, когнитивный компонент, когнитивная программа, речевая коммуникация, иллокуция.

УДК 81. 112

Марина Сокол
(Хмельницький)

МІСТО ЯК ОДИНИЦЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

У статті проаналізовано репрезентацію концепту «місто» як одного із ключових елементів сучасної концептуальної системи, описано сучасні підходи до його вивчення. Місто – це об'єкт, що відображає й охоплює різні галузі суспільного життя, тож він не одноразово був у центрі уваги багатьох дослідників економічного, соціологічного, культурологічного, літературознавчого, мовознавчого напрямів. Зокрема, в лінгвістиці узагальнено розуміння терміну «місто», схарактеризовано різні варіанти тлумачення концепту «місто», з'ясовано його ознаки та структурні особливості, виділено декілька планів його функціонування.

Ключові слова: *концепт, місто, лінгвістика, вербалізація, термін, функція.*

Останні десятиліття в українському й зарубіжному мовознавстві активно розвивається термін «концепт», який став об'єктом вивчення багатьох філологічних дисциплін

(лінгвокультурології, історії мови, антропоцентричної та когнітивної лінгвістики, дискурсознавства, етнопсихолінгвістики тощо).

В українській лінгвістиці проблемами вивчення концептів займалися В. В. Жайворонок, В. І. Кононенко, О. Б. Кузьміна, Л. А. Лисиченко, В. М. Русанівський, Ж. В. Краснобаєва-Чорна, О. О. Селіванова, М. В. Мамич, В. Ф. Старко, І. Ю. Жигоренко, І. І. Казимир, Т. В. Радзівська, О. С. Пальчевська та ін.

Мета нашої статті – дослідити зміст і структурні особливості концепту «місто», описати сучасні підходи до його вивчення.

Послугуючись терміном «концепт», зауважимо, що це «термін, який слугує для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання та досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної у людській психіці» [8, с. 90–93].

У сучасних наукових розвідках з лінгвістики та літературознавства прийнято вживати термін «концепт». Уже досліджено низку релігійних, соціально-політичних, ментальних, ідеологічних, культурних, філософських, міфологічних концептів: «гріх», «свобода», «кохання», «доля», «душа», «дух», «серце», «шлях», «жінка», «чоловік» та ін., також викликає зацікавлення і концепт «місто».

Місто – це складне суспільно-територіальне утворення, яке завдяки наявним ресурсам, доступним методам та засобам реалізує функції, які забезпечують розвиток території, підвищує добробут громадян та покращує ситуацію в регіоні (країні). Основними функціями міста є адміністративна, соціальна, політична, демографічна, економічна, виховна, екологічна, культурна, інформаційна та ін. [14].

С. Саханенко розглядає місто «як цілісне утворення, відмежоване від зовнішнього середовища функціонально (за, переважно, несільськогосподарським родом занять його жителів), просторово (оскільки місто розташовується на території, межі якої можна визначити), юридично (у межах політико-адміністративного поділу країни), політично (через розвиток системи місцевого самоврядування)» [11, с. 15].

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення терміна «місто», яке подає А. Шевченко з декількох наукових джерел: «місто – це сукупність таких складових: «населення як самодостатня соціально-демографічна система; народногосподарський комплекс, що виступає у формі різних видів економічної діяльності; середовище, де відбувається процес життєдіяльності й просторової діяльності» [14]; осередок територіального поділу праці, що здійснюється через постійно існуючий ринок, концентрацію і диверсифікацію виробництва; спільнота людей, пов'язана між собою сферами виробництва, споживання, територіальним сусідством, побутовими і сімейними відносинами; зосередження матеріальних фондів: будівель, споруд, інженерних мереж, зелених насаджень тощо; територія, що має певний статус і характеризується специфічним середовищем: соціальним, виробничим, природним, архітектурним [13, с. 12; 15, с. 20]; або ж одночасне функціонування таких підсистем: «населення, виробництво, невиробнича сфера, екологія, оборона, простір, фінанси, зовнішня економічна сфера» [1, с. 12]; «економічна, соціальна, науково-технічна, містобудівна, екологічна та ін.» [12, с. 16 – 17]. Відтак, місто – це об'єкт, що відображає і охоплює різні галузі суспільного життя, тож він не одноразово був у центрі уваги різних дослідників.

А. Бабенко у статті «Дискурс міста в модерністичному романі Валер'яна Підмогильного «Місто» та в постмодерному романі Сергія Жадана «Ворошиловград» розглядає місто як символ певного типу свідомості як автора, так і його героя, «... місто існує як повноцінний художній образ, як окремий організм, що підпорядковує людину своїм законам. Письменники, всебічно відтворюючи й аналізуючи стосунки людини і Міста, наголошують на негативному впливі стрімких урбанізаційних процесів, суспільно-політичних криз, що руйнують особистість, нівелюють одвічні людські цінності» [2, с. 54].

Мовознавець І. Шпак у статті «Репрезентація концепту «місто» та лейтмотиви роману Карлоса Руїса Сафона «Гра ангела» аналізує концепт «місто», який відтворюється за допомогою належної атмосфери та таких сем, як «собор», «вулиця», «базар», «кладовище», «бібліотека» тощо. Автор зазначає, що дослідження особливостей міського тексту неможливо без розуміння сутності концепту «місто», який усвідомлюється і пояснюється людьми через стереотипність сприйняття різних міст, що належать до власне матеріального світу. Міста можуть сприйматися як позитивно, так і негативно. Звідси випливає, що в усвідомленні й осмисленні концепту «місто» різними соціальними групами, верствами та індивідами має значення вироблення певного, зафіксованого в культурі уявлення про місто як зосередження «добрих» чи «злих» сил [16, с. 257]. І. Шпак констатує, що у творчості Карлоса Руїса Сафона концепт «місто» можемо розглядати як один із центральних концептів, що відрізняється індивідуальним, своєрідним і самобутнім наповненням, адже «місто є величним творінням розуму та рук людини» [16, с. 260].

У статті «Концепт «місто» й бінарна опозиція «місто / село» в українсько-канадській прозі першої «хвилі» імміграції» О. Пресіч проаналізувала твори письменників в інтерпретації концепту «місто». Саме місто для переселенців, які приїхали із села, здається негативним, сповненим шахраїв, злодюг. Людина почувається відірваною від свого коріння, втрачає саму себе. Але із часом концепт «місто» змінює негативні риси. Попри традиційні негативні конотації міста, герої, які прагнуть вирватись з села, сприймають місто як землю обітовану. Переселенці бачать у ньому позитивні якості, відкривають нові можливості для самореалізації, такі, як освіта, культура, робота. Місто спокушає легким заробітком, а не важкою хліборобською працею [9, с. 97]. Отже, місто поступово завойовує прихильність людей, які стають одним цілим.

В. Доній у розвідці «Місто як текст: соціокультурний та літературознавчий аспекти аналізу» розглядає місто з соціологічного, культурологічного, літературознавчого ракурсів. Місто – це комплекс явищ, конкретне історичне утворення зі складною соціальною структурою, своєрідний топос, що характеризується комплексом символів та міфологічних уявлень. Концепт «місто» репрезентовано як принципово нове, семіотично насичене середовище людського буття, відображено взаємовплив та взаємодію міста з людиною [5].

О. Даниліна у статті «Концепт «Місто» в прозових текстах Сергія Жадана» акцентує увагу на творах «Anarchy in the UKR» та «Депеш мод», де концепт «місто» є одним із головних героїв романів. Реалізований він на рівні топосів не лише рідного авторові Харкова, але й інших міст, розташованих на сході й півдні країни, зокрема, таких елементів: університетів, готелів, держпромів, пам'ятників, вокзалів, заводів, які підкреслюють виразний антитоталітарний пафос [3, с. 347].

У роботі С. Ігнатєвої «Концепт «місто» в мемуаристиці Олеся Гончара» тема міста визначена як одна із провідних. Дослідниця стверджує, що «у ХХ сторіччі в українській літературі виразно простежується інтерес до зображення міста і його впливу на людину. Місто усвідомлюється як особливе явище сучасності» [6, с. 37]. С. Ігнатєва зауважує, що Олесь Гончар у «Щоденниках» говорить про місто різноаспектно: «для нього місто – це мальовничі краєвиди, неймовірні міські пейзажі, вулиці і тихі патріархальні вулички, площі, алеї і парки, музеї, театри, письменники, поети, художники, зустрічі з творчими людьми, величезний рух автомобілів, каскади вогнів, школи, університети, річки, які протікають по їх території, моря на яких вони розташовані, золоті бані соборів і храмів...» [6, с. 38]. Автора мемуарів цікавить насамперед вплив міста на внутрішнє життя людини, а також представляє індивідуальну розмаїтість міст в історичному, територіальному, культурному планах [6, с. 37]. Отже, концепт «місто» у «Щоденниках» Олеся Гончара, становить складний ментальний комплекс, містить різні контексти – культурний та цивілізаційний, а також географічний, філософський.

Г. Саган у роботі «Міський простір як тло епохи у романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус» визначає, що в основі міського простору роману знаходиться навколишнє середовище людини кризової доби 20-х років ХХ ст., яка перебуває у стані зовнішньої і

внутрішньої дисгармонії. Простір міста моделюється через його сприйняття мешканцями. Місто у романі, як і його мешканці, стає феноменом інтелектуального мислення В. Домонтовича [10, с. 118].

І. Кірошка у роботі «Концепт «місто» в сучасній українській прозі (на прикладі романів О. Ульяненка «Сталінка», С. Поваляєвої «Екстугмація міста» та А. Дністрового «Місто уповільненої дії»)» досліджує, що у творах концепт «місто» реалізується на рівні образів-героїв. Письменники О. Ульяненко і С. Поваляєва зображують Місто як окремишнього героя роману, який набуває індивідуальних людських рис. «Здається, що автори говорять не про простір, обмежений кордонами, а одухотворений предмет». Дослідниця підкреслює, що автори в образі Києва втілюють усі людські вади: «Місто постає агресивним, безжалісним, жадає помсти, і, напевно, щось чи хтось можуть виправити ці обставини, створені мешканцями протягом століть» [7, с. 200]. У романах місто висвітлюється, як «замкнений простір відрізаний від космосу: місто як «мушля», як «чорна перевернута балія», автори пізнають сутність міста, відшукують витоки, що призводять до поступового занепаду, який вже давно панує на вулицях мегаполісу [7, с. 197].

А. Дністровий у романі «Місто уповільненої дії» описує місто як звичайну площину, де розгортається дія роману. Усі негаразди перекладені на плечі першоджерела лиха – героїв роману, адже автор впевнений, що саме люди є майстрами свого оточення. «А Дністровий більш за все критикує не саме місто, а його мешканців, які підпорядковують увесь мегаполіс своїм лихим задумам, ганьблять його, оглядають цей об'єкт, котрим незаконно заволоділи, смакуючи підвладність опанованого, розпростертого перед ними простору» [7, с. 200].

І. Шепеленко у студії «Зміни структури сучасного простору міста як результат стратифікаційних трансформацій» аналізує основні соціологічні підходи до структурування міського простору. З економічного погляду певні райони являють собою бізнес-ресурс. В емпіричному дослідженні досить, на думку науковця, досить важко визначити та систематизувати міста та окремі райони за конкретними критеріями, бо просторове середовище міста має різнобічний характер. Окрім того, міське середовище характеризується соціально-функціональною динамікою: одні соціальні функції з'являються, інші – зникають [15, с. 103].

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки: у науковій літературі функціонують різні варіанти тлумачення концепту «місто», як складного багатопланового утворення, що відзначається багатоаспектністю і в суспільному просторі, і в мовному вираженні. Перспективою подальших розвідок є дослідження концепту «місто» у різних наукових площинах, зокрема з погляду історії його формування, засобів і способів вербалізації, специфіки становлення й розвитку в діахронії та синхронії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаєв В. М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / В. М. Бабаєв. – Харків : Магістр, 2004. – 204 с.
2. Бабенко А. Г. Дискурс міста в модерністичному романі Валер'яна Підмогильного «Місто» та в постмодерному романі Сергія Жадана «Ворошиловград» / А. Г. Бабенко // Літературознавчі студії. – 2014. – Вип. 42(1). – С. 50 – 56.
3. Даниліна О. В. «Концепт «Місто» в прозових текстах Сергія Жадана» / О. В. Даниліна // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика та літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В.А.Зарва. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – Вип. XXIII. – Ч. I. – С. 347 – 354.
4. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем / Н. М. Демин. – К. : Будівельник, 1991. – 184 с.
5. Доній В. С. «Місто як текст»: соціокультурний та літературознавчий аспекти аналізу / В. С. Доній // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2010_6/2.htm.
6. Ігнат'єва С. Є. Концепт «місто» в мемуаристиці Олеса Гончара (аксіологічний, лінгвостилістичний, культурологічний аспекти) / С. Є. Ігнат'єва // Вісник Луганського

- національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія : Філологічні науки №20 (207), Ч. III, 2010. – С.37 – 46.
7. Кірошка І. С. Концепт «місто» в сучасній українській прозі (на прикладі романів О. Ульяненка «Сталінка», С. Поваляєвої «Екзгумація міста» та А. Дністрового «Місто уповільненої дії») / І. С. Кірошка // Літературознавчі студії. – К., 2011. Вип. 33. – С. 197 – 204.
 8. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Моск. гос. ун-т, 1996. – 245 с.
 9. Пресіч О. В. Концепт «місто» й бінарна опозиція «місто/село» в українсько-канадській прозі першої «хвилі» імміграції / О. В. Пресіч // Наукові праці : наук.-метод. журнал. Т. 193. Вип. 181. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С. 97-100.
 10. Саган Г. В. Міський простір як тло епохи у романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус» / Г. В. Саган // Літературний процес : методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. – 2015. – № 5. – С. 118 – 120.
 11. Саханенко С. Є. Теоретичні та організаційно-функціональні засади політичного управління містом в умовах самоврядування : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.04 / С. Є. Саханенко – Донецьк, 2005. – 40 с.
 12. Степаненко А. В. Социально-экономическое развитие городов (проблемы комплексности и сбалансированности) / А. В. Степаненко. – К. : Наук. думка, 1988. – 205 с.
 13. Управління розвитком міста : навч. посіб. / за ред. В. М. Вакулєнка, М. К. Орлатого. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 389 с.
 14. Шевченко А. С. Полеміка щодо визначень поняття «місто» та його функції // Публічне адміністрування: теорія та практика : [Електронний ресурс]. Зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 2 (2) // А. С. Шевченко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09saspmf.pdf
 15. Шепелєнко І. П. Зміни структури сучасного простору міста як результат стратифікаційних трансформацій / І. П. Шепелєнко // Сучасне суспільство. – 2012. – Вип. 1. – С. 103 – 109.
 16. Шпак І. В. Репрезентація концепту «місто» та лейтмотиви роману Карлоса Руїса Сафона «Гра ангела» / І. В. Шпак // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. – К. : Університет «Україна», 2014. – Вип. 30. – С. 322 с.

Maryna Sokol

THE CITY AS UNITS OF MODERN CONCEPTUAL SYSTEM

The representation of concept «town» as one of key-elements in the modern conceptual system was analyzed, described modern approaches to its study. The city an object that reflects and covers various areas of public life, and he has repeatedly been the focus of researchers of different economic, sociological, cultural, literary, linguistic directions. In particular, in linguistics generalized understanding of the term "town", author determined different interpretation of the concept "town", were clarified and some plans of their functioning were distinguished.

Key words: concept, city, linguistics, verbalization, term, function.

Марина Сокол

ГОРОД КАК ЕДИНИЦА СОВРЕМЕННОЙ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

В статье проанализировано репрезентацию концепта «город» как одного из ключевых элементов современной концептуальной системы, описаны современные подходы к его изучению. Город – это объект, который отражает и охватывает различные сферы общественной жизни, ведь он не однократно был в центре внимания многих исследователей экономического, социологического, культурологического, литературоведческого, языковедческого направлений. В частности, в лингвистике обобщенно понимание термина «город», охарактеризовано различные варианты толкования концепта «город», установлены его признаки и структурные особенности, выделено несколько планов его функционирования.

Ключевые слова: концепт, город, лингвистика, вербализация, термин, функция.